

Converses

«Una lluita política no és mai una lluita per una identitat,
sinó una lluita per l'emancipació universal»

Conversa amb Mladen Dolar

Mitja Čander

Mladen Dolar (Maribor, 1951) és professor emèrit de filosofia a la Universitat de Ljubljana. Al final dels anys setanta, Dolar va fundar, amb Slavoj Žižek i Rastko Močnik, l'Escola de Psicoanàlisi de Ljubljana amb la intenció d'utilitzar les eines teòriques de l'idealisme alemany (especialment Hegel), el marxisme (Escola de Frankfurt), la psicoanàlisi de Jaques Lacan i el mètode estructuralista per analitzar les qüestions de la societat actual. Fou també un dels fundadors de la posterior Associació per a la Psicoanàlisi Teòrica, de renom internacional. És membre del consell editorial de la revista *Problemi* i de la col·lecció d'assaig *Analecta*. Entre els seus llibres cal esmentar sobretot els publicats en anglès *Opera's Second Death* (escrit amb Slavoj Žižek, Routledge, 2001) i *A Voice and Nothing More* (MIT Press, 2006), una reivindicació de la importància de la veu i l'oralitat per a la filosofia, seguint la petja de Lacan i Derrida. L'últim es pot llegir també en espanyol (*Una voz y nada más*, Manantial, 2007).

L'entrevista que publiquem és la transcripció de la conversa que van tenir l'editor Mitja Čander i Mladen Dolar l'11 de maig de 2018 per al portal multimèdia de la Ràdio Televisió d'Eslovènia (MMC). L'entrevista forma part de l'exposició del Museu per a la Història Recent d'Eslovènia (Muzej za novejšo zgodovino, MNZS), feta amb col·laboració d'altres institucions europees, sobre l'any 1968.

Has escrit força sobre la quantitat impressionant d'esdeveniments que van tenir lloc en un any tan atapeït com el 1968. Després de la Segona Guerra Mundial, que va suposar un gran trauma o fractura profunda, vingueren vint anys de calma i prosperitat aparents. Després, en pocs anys, van passar moltíssimes coses en diversos àmbits. Com perceps aquesta compacitat del temps? Com s'explica que tants esdeveniments extra-

Mitja Čander (Maribor, 1974) és escriptor i editor. Ha impulsat el segell editorial Beletrina, un dels més prestigiosos d'Eslovènia. És autor de diversos llibres i assaigs. A *L'Espill* 37 (2011) es va publicar el seu assaig «Un bosc gòtic», dins del dossier «Els nêts de Iugoslàvia»

ordinaris succeïssin al mateix temps i que, en canvi, no hagués existit cap oportunitat abans, en períodes de temps més prolongats?

Quan faig memòria i repasso el que va passar durant aquell període, penso que viure aquella època va ser fascinant. Has fet referència a la compressió del temps, a la qual cosa m'agradaria afegir que la història no succeeix mai de manera gradual, sinó que ho fa en períodes concentrats. En aquell moment, semblava que un seguit de fets passaven tots alhora. Al Maig del 1968 va tenir lloc un gran alçament que va donar nom a tota una era, però no va ser, ni de bon tros, un sol esdeveniment. Va ser l'època de l'assassinat de Che Guevara, de l'assassinat de Martin Luther King Jr., del moviment dels drets civils als EUA i de les revoltes massives dels estudiants en contra de la guerra del Vietnam, i també l'època de les Panteres Negres. Alemanya també va ser testimoni de les protestes d'estudiants, durant les quals Rudi Dutschke va rebre un tret. Al mateix temps, a l'agost del 1968, va tenir lloc la invasió de Txecoslovàquia, que va ser un esdeveniment polític fonamental en aquell moment. En un context més ampli, hi va haver canvis en l'àmbit cultural, ja que també hi hagué esdeveniments avantguardistes molt destacats a Eslovènia: *OHO*, *Katalog*, *Problemi*, *Tribuna* van ser icones representatives dels moviments culturals d'avantguarda. Al mateix temps, la revolució sexual va tenir lloc en molt poc temps a finals dels anys seixanta. Sorpren veure un canvi de pensament tan radical en els paràmetres bàsics de comportament sexual en un període de tan pocs anys. Quan ho recordo, és tal com ho va descriure Dickens al principi d'*Una història de dues ciutats*: «Era el millor dels temps, i era el pitjor». Va ser increïble veure tot allò que una sola generació va haver de viure, en una època en què ens estàvem formant.

L'any 1969, em vaig matricular com a estudiant al Departament de Filosofia de la Facultat de Lletres de Ljubljana, i el que em feia una il·lusió especial era l'ebullició intel·lectual del moment, que estava relacionada, d'una banda, amb l'Escola de Frankfurt, que proporcionava un suport teòric al moviment estudiantil. L'Escola de Frankfurt i, en gran mesura, l'esquerra europea estaven estretament connectats amb el que passava a Iugoslàvia; era l'època de l'Escola d'Estiu de Korčula i de la revista *Praxis*. Marcuse va visitar Korčula, així com també ho van fer Angela Davis, Ernst Bloch i Henri Lefebvre, perquè veien Iugoslàvia com un centre intel·lectual de resistència contra l'estalinisme. Fa uns anys vaig anar a Korčula de vacances i vaig tenir una conversa amb un senyor d'edat avançada. Li vaig preguntar si recordava aquella època. Ell va assentir i va afegir que Marcuse es passejava per allà amb una dona negra amb un pentinat afro molt exuberant, mentre Bloch ho feia amb unes ulleres de vidre tan gruixut que gairebé no hi veia. Encara ara, aquests records de fa cinquanta anys perviuen com rondalles populars. No és pas una qüestió sense im-

portància. Va ser una època en què l'esquerra iugoslava estava fortament vinculada amb l'esquerra de l'Europa occidental en oposició al règim estalinista de l'Europa de l'Est. Aquest va ser el motiu pel qual la invasió de Txecoslovàquia va ser catatròfica, perquè va tallar de soca-rel tota aquella ebullició latent a l'Europa de l'Est que l'hauria pogut connectar amb la de l'Europa occidental.

Si continuem explorant el rerefons intel·lectual, l'Escola de Frankfurt va ser una branca del procés, però n'hi va haver una altra: l'estructuralisme francès, dins del qual van succeir una colla de fets transcendents al mateix temps. Els fets s'esdevienien a un ritme tan ràpid que els intel·lectuals no tenien temps de recuperar l'alè i fer balanç del que passava o no podien identificar el moviment amb claredat. Si tenim en compte només l'última meitat de la dècada dels seixanta, l'any 1966, Lacan va publicar una obra essencial com és *Écrits*; el 1967, Derrida va publicar *De la gramatologia*; el 1968, Deleuze va publicar *Diferència i repetició*; Foucault va publicar *L'arqueologia del saber* l'any 1969, obra que va anar seguida de l'influent article d'Althusser sobre ideologia el 1970, etcètera. Hi va haver gent que veia aquests llibres com una moda passatgera, però mig segle més tard són obres fonamentals que encara centren de moltes maneres l'estructura de la nostra forma de pensar. Vaig ser afortunat de tenir la mítica professora de francès Marija Saje a l'institut i, per tant, vaig poder llegir tota la literatura en llengua original francesa. Vaig poder seguir tots aquests avenços al mateix temps que succeïen. Un grup format al voltant de la revista *Problemi*, principalment al voltant d'Slavoj Žižek, bàsicament es va dedicar a seguir aquest remolí intel·lectual francès. Nosaltres el vam observar i el vam començar a traduir i trasplantar a Eslovènia. Si doneu un cop d'ull a les edicions de *Problemi* de 1971, 1972 i 1973, quedareu astorats. Comunitats intel·lectuals molt més grans, com ara Anglaterra, els Estats Units o Alemanya, van donar-li valor molt més tard.

Em sembla que era la primera vegada que Ljubljana estava tan ben connectada amb els avenços en el món. Abans d'això, no era gens habitual. Has traduït textos de revistes americanes alternatives, en les quals el pensament teòric francès és present. Ljubljana estava connectada a escala mundial, a pesar del comunisme. Com vas percebre aquest ambient d'obertura que va arribar de sobte i el contacte amb esdeveniments d'abast mundial? Què hi ha de cert en la idea que el món es va unir gràcies a les fotografies de la guerra del Vietnam que circulaven per tot? No hi ha cap dubte que no va ser la primera guerra cruel que va existir, però va ser la primera que es va poder seguir a través dels mitjans de comunicació en temps real. Va ser aquesta la primera vegada que un pensament teòric va tenir una gran popularitat, sense ser relegat a la marginalitat tot esperant la seva hora?

S'està escampant una classe de discurs a Eslovènia que vol presentar el període socialista amb una narrativa uniforme d'una terrible repressió totalitària. L'experiència que tinc d'aquell temps és diferent, tot i que ens trobàvem lluny de viure en una democràcia. Vaig viure una era d'obertura cap al món, especialment a l'última meitat dels seixanta i principis dels setanta. Cal dir que el que passava a Iugoslàvia estava lligat amb la caiguda d'Aleksandar Ranković l'any 1966, fet que es va traduir en una ruptura important amb un cert tipus de socialisme de postguerra. A Eslovènia, Stane Kavčič va impulsar una política molt més liberal i això ens va donar una visió més àmplia del món. El món en què vivia consistia precisament en aquell vincle de la nostra generació amb el món occidental i la seva vida intel·lectual, les revoltes d'estudiants als EUA, França i Alemanya, i també a casa nostra. Ens consideràvem part de la mateixa història i això, en certa manera, potser ens feia únics. Crec que més endavant, durant els anys vuitanta (els setanta van ser els anomenats «anys de plom» que, d'alguna manera, vam haver de superar), Eslovènia va ser testimoni d'una altra obertura que pertanyia a una altra història i que ens va portar cap a la independència. Després del 1968, tota una generació vivia del contacte amb occident. Podíem creuar la frontera i obtenir llibres lliurement. Des del començament dels meus estudis de filosofia a la Facultat de Lletres, podia anar a Konzorcij [la llibreria central de Ljubljana] i comprar tots els llibres sobre estructuralisme en francès, a més de llibres de Wittgenstein o Heidegger en alemany i de filosofia analítica anglesa. Tot això estava al nostre abast en aquella llibreria del centre de Ljubljana. Els llibres sobre els avenços d'aquella època arreu del món estaven disponibles en les llengües originals, però les traduccions apareixien força més tard. No obstant això, teníem les obres al nostre abast per llegir-les i analitzar-les en aquell moment.

Trobo interessant que en un espai físic força reduït com és la capital d'una petita província o una república federal hi hagués tant de dinamisme: la revolta estudiantil, per exemple, un nou pensament teòric, el grup OHO, les activitats de Tomaž Šalamun o el teatre Pupilija Ferkeverk, per citar només alguns esdeveniments. Va ser un moviment molt divers. Sembla gairebé un miracle que trobem una vida intel·lectual i artística tan puixant després de tan pocs anys. Què creus que va propiciar aquest salt?

No crec que hi hagi un sol motiu. El factor decisiu va ser la connexió de Ljubljana amb els moviments d'abast mundial. No va ser una cosa limitada a Ljubljana només. És difícil respondre a la pregunta de per què el món va viure tots aquells avenços a escala global en aquell moment determinat. No hi ha un sol motiu o una raó senzilla. En part, has tocat la qüestió quan has dit que vint-i-tres anys després de la Segona Guerra Mundial vam assistir a un fort creixement econòmic i una gran

recuperació després dels danys enormes causats per la guerra. Aquesta prosperitat va despertar optimisme entre la gent. El ràpid creixement econòmic va tocar sostre als anys seixanta, un moment crític que va desencadenar una crisi econòmica. Per primer cop després de la Segona Guerra Mundial, l'impuls econòmic es va aturar i es va produir tota una sèrie de debats intel·lectuals en què s'escrutava el món on vivíem i s'explorava la possibilitat d'un plantejament diferent en l'àmbit conceptual. L'any 1965 va ser el punt d'inflexió, quan semblava que el creixement uniforme i en una sola direcció havia cessat. A França, un gran país capitalista i desenvolupat, nou milions de persones van participar en la vaga del 1968. No hi ha hagut cap més país capitalista que hagi presenciat una vaga tan immensa que hagi paralytitzat el país completament. L'aturada del país va produir-se a partir d'un discurs molt heterogeni, malgrat que anava dirigit a les institucions i problemes fonamentals i, en darrera instància, al capitalisme, com a marc econòmic que semblava que havia tocat sostre. Al mateix temps, també estava adreçat al seu sistema polític. El discurs va començar a les universitats, on el debat versava sobre el tipus de societat en la qual volíem viure. Cap on havien d'anar els joves per evitar el vell recorregut dels seus pares i una societat aparentment estable?

Abans hem esmentat la revolució sexual. Tot Europa va veure l'auge de les comunes, fet que indicava un intent de crear un distanciament de la família nuclear, ja que era considerada el pilar del patriarcat, etc. Es va qüestionar la importància de la família nuclear, amb tot el pes de la tradició, i es van plantejar altres camins. No dic que tot allò fos bo; hi havia molta ingenuïtat, en gran part. Tots aquells textos i idees, que podien inspirar tota una generació, s'haurien d'agafar amb certa prudència. És evident que aquella generació podia arribar a ser molt ingènua pel que fa a les expectatives que tenien. No obstant això, el que va amalgamar totes aquelles formes de protesta heterogènies es pot resumir en una sola frase: en aquell moment, tot semblava possible. Vivíem amb el convenciment que era possible pensar més enllà dels límits del que fins llavors es considerava possible.

Siguem realistes...

...I demanar l'impossible més enllà de l'horitzó de possibilitats que oferien els grans avenços del capitalisme després de la Segona Guerra Mundial. La sensació que tot era possible era omnipresent; es trobava fins en l'aire que respiràvem.

Es podia anar i tornar de l'Índia fent autoestop...

Exactament. Jo no hi vaig pas anar a l'Índia, però sí que vaig anar a Noruega fent dit. Tota una generació es movia pel món fent autoestop. Fins i tot vaig viure en una

comuna hippy durant una temporada, a Suècia. Vaig participar en diverses formes de protesta i en maneres de pensar radicals. Hi havia la idea que teníem la revolució a tocar, que un canvi radical era possible i probable, o que havíem de traspassar els límits d'allò que és possible i experimentar... Aquesta idea és alarmantment oposada als moments que ara vivim. Avui ningú no gosa pensar més enllà dels límits d'allò possible. L'horitzó de debat ha esdevingut borrós i limitat.

Com reaccionen els pares, tant els reals com els metafòrics, al comportament dels seus fills i filles? Segurament no ho entenen. Van sobreviure la guerra i probablement veien les noves generacions com criatures consentides, que van poder complir tots els seus desitjos i ara ho engegaven tot a rodar. Com vas percebre aquest xoc de generacions?

Va ser un xoc terrible. Hi havia dos punts neuràlgics. Un era, sens dubte, la música rock; la revolució del rock, que va portar les grenyes, el moviment *flower power* i el consum de drogues. Al principi no va ser fàcil accedir a aquesta música, però després van afluir les exigències i podíem escoltar música rock a Ràdio Luxemburg. Els cabells llargs van esdevenir una forma dràstica de la falta de comprensió de la revolta o del conflicte. Els pares trobaven que el fet que un noi portés els cabells llargs era un escàndol i aquest estil es va convertir en una cosa simbòlica. A les escoles, es van prohibir els cabells llargs i els tallaven als joves sense permís. Els pares no podien entendre per què els nois volien portar els cabells llargs, ja que allò els feia assemblar-se a una noia. Es va tocar un tema sensible com és el de la diferència entre sexes i tota la percepció dels rols de gènere.

I tu, duies els cabells llargs?

Portava barba i vaig deixar-me els cabells llargs fins a les espatlles. Vaig portar l'uniforme de la meva generació; no me'n vaig pas salvar [rialles].

Com ja he dit, hi havia la música rock i un tipus de comportament que l'acompanyava, els cabells llargs. L'altra qüestió va girar entorn de la revolució sexual, que estava totalment fora de la comprensió de les generacions anteriors, que estaven horroritzats en veure el que ells consideraven que era promiscuïtat. Com va ser possible que les formes bàsiques de comportament canviessin en tan poc temps? El feminisme i el moviment gai van començar llavors. Com a conseqüència d'això, va aparèixer una mena de tolerància total cap a orientacions i pràctiques sexuals diferents. Aquest va ser un altre punt neuràlgic que va portar grans drames a moltes famílies, incloent-hi la meva.

Vas ser l'editor en cap a Tribuna. No vas trigar gaire, com a estudiant, a participar en tots els esdeveniments. Com recordes l'ocupació de la Facultat de Lletres? Va ser una mena de clímax del procés que havia començat l'abril del 1971 amb algunes protestes, que van anar seguides de l'ocupació el maig.

La revolta dels estudiants ja havia tingut lloc el 1968. Tanmateix, aquest fet va tenir una dimensió limitada llavors. Em trec el barret davant tota aquella gent que va aconseguir portar-la a terme. El moviment estudiantil d'un abast més important va començar més tard, l'any 1971. Era el meu segon any a la universitat i es podia notar que hi havia un nombre cada vegada més gran d'estudiants al carrer per una gran varietat de raons. La protesta contra el trànsit que hi va haver al carrer Aškerčeva només n'era una petita mostra. Aquella protesta en qüestió va acabar als tribunals i Milan Jesih va haver de fer front a un judici. Tot allò va culminar amb l'ocupació de la Facultat de Lletres el 1971. A la manifestació es cridava: «Maig del 68 a París, maig del 71 a Ljubljana». Això volia dir que vam ser a les barricades del Maig del 68 i que havíem de continuar aquell llegat.

M'hi vaig involucrar totalment com a estudiant i se'm va demanar que entrés a formar part de l'equip editorial de *Tribuna*. Des de la tardor del 1971 fins cap al maig del 1972, en vaig ser redactor en cap, fins que, al final, l'equip es va desfer. Quan recordo aquell temps, penso que va ser un miracle que aguantéssim tot un any sencer. Durant aquell període, se'n van prohibir quatre edicions. Cada vegada havíem d'anar als jutjats i defensar-nos, contractar un advocat i tot el que comportava. El fet que *Tribuna* fos el butlletí informatiu de l'Associació d'Estudiants, que llavors no formava part de l'Associació de Joves Eslovens, va ser crucial. L'Associació de Joventuts Socialistes d'Eslovènia no existia en aquell moment i els estudiants gaudien d'una associació pròpia. Un dels principis de la nostra autonomia afirmava que, si la base ens donava suport, no se'ns podia destituir tan fàcilment. La majoria dels estudiants donava suport al nostre equip editorial, que causava molts problemes a les autoritats. La primera edició de *Tribuna* que vam publicar ja contenia una carta oberta a Tito, i la revista va continuar agafant rumbos crítics diferents. No podia ser que simplement amb una trucada d'algú del Comitè Central es pogués ordenar la nostra destitució. Si bé n'hi van haver, de trucades, no van arribar mai enlloc.

És curiós tot el desgast que hi va haver. Primer, hi va haver Perspektive, després Tribuna, en què les coses ja havien afluixat. Quan Marcel Štefančič Jr. va ser-ne el redactor en cap els anys vuitanta, les autoritats es van quedar sense opcions.

Perspektive pertanyia al 1964, abans de la caiguda de Rankovič. En aquell moment, hi havia una cadena de comandament; una persona del Comitè Central [del

Partit Comunista] s'encarregava de trucar i donar instruccions, i després se seguien aquestes instruccions. Quan vam agafar el relleu a *Tribuna* l'any 1971, es va produir una liberalització política important. A més, les autoritats deien a la gent que s'espavillessin tots sols i així ho vam fer. Després es van adonar que érem intocables si teníem el suport de la nostra base d'estudiants. Amb el suport de la base estàvem protegits. Vam indagar en unes quantes qüestions neuràlgiques, vam escriure a Tito, vam ficar-nos en com es tractava el moviment croat Maspok.¹ Aquest va ser el motiu pel qual es va prohibir una edició de *Tribuna*.

Jaša Zlobec va anar als jutjats l'any 1972 precisament perquè se'l va acusar de donar suport al nacionalisme croat.

Nosaltres no vam donar mai suport al nacionalisme croat, però l'any 1972 vam oposar-nos a la manera com les autoritats van abordar aquesta qüestió. *Tribuna* era de les poques publicacions que escrivia sobre el moviment Maspok d'una manera crítica i transparent. Aquest va ser el punt de partida de la divisió dels moviments estudiantils eslovens i croats, ja que ells van fer un gir rotund cap al nacionalisme. Al capdavant, el mateix Tuđman va acabar a la presó en aquella època.

Els moviments serbis també?

Molt menys. Estàvem connectats amb Sèrbia, que era relativament oberta i liberal. Ens vam quedar de pedra quan vam veure que gent que consideràvem oberta i liberal va donar suport a Milošević als anys vuitanta. L'any 1971 eren d'una altra manera.

Quan llegia articles d'aquella època a Tribuna es notava que percebies que el moviment minvava ràpidament i perdia la seva dinàmica interna (entre la tardor del 1971 i la primavera del 1972). Ja deies, d'una manera força incisiva, que era una oportunitat perduda. Em sembla que aquells articles reflecteixen el sentiment de l'equip editorial, ja que la moral era molt alta el maig del 1971, però després Tribuna va esdevenir una mena d'illa intel·lectual del moviment i el radicalisme es va esvaïr de la vida quotidiana. De la mateixa manera que el liberalisme va desaparèixer dels cercles del Partit.

Crec que el sentiment sobre el qual parlàvem a *Tribuna* es pot equiparar al que passava a d'altres parts del món. La situació a França era semblant a la nostra. El Maig del 68 realment va portar aquest moment utòpic, però el va seguir la victòria

¹ Maspok és una abreviació de *masovni pokret* o moviment de massa, un moviment nacionalista de Croàcia entre el 1971 i el 1972

del gaullisme, i després de Pompidou; era una patacada rere una altra. El que va aparèixer com una revolució es va suavitzar i normalitzar. Els moviments a França i Alemanya van anar minvant fins que va quedar només un nombre reduït de grups radicals que es mantenien aïllats i intentaven aguantar en l'impuls inicial del moviment. Als EUA, les coses eren una mica diferents, ja que la protesta contra la guerra del Vietnam va continuar fins que el conflicte es va acabar l'any 1975. Alemanya va haver d'afrontar formes dràstiques d'aquells grups aïllats. Quan el moviment estudiantil es va calmar i va tornar a la normalitat, alguns grups es van radicalitzar i es van produir fets com els de Baader-Meinhoff. Crec que allò va passar per pura ràbia i impotència. Penso que es volien mantenir fidels a aquell moment de canvi mentre era possible, però al final no va ser possible. Aquella sensació d'impotència va propiciar que formessin solucions gairebé radicals.

Fins a quin punt creus que és certa la creença que les autoritats franceses i iugoslaves temien que els estudiants formessin vincles amb el proletariat?

I tant que era així. De fet, això va passar a França. El fet que una revolta estudiantil provoqués una vaga de nou milions de persones, des de treballadors de la Renault fins a prostitutes, tots junts en un esdeveniment únic, va ser molt traumàtic per a les autoritats. Si el vincle hagués persistit, s'hauria arribat a formar alguna plataforma o programa en comú. Si hagués pres forma en política, hauria pogut ser una opció de més durada o a llarg termini... És clar que, al Maig del 68, el moviment era molt heterogeni. D'una banda, hi havia els «situacionistes», un grup de reflexió cultural, la música rock i la generació hippy; de l'altra, hi havia grups maoistes radicals que advocaven per una noció idealitzada de la revolució xinesa, de la qual volien veure una continuïtat, trasplantar-la o, com a mínim, provar una cosa semblant. Es veu de seguida que aquests discursos no encaixen. El discurs del marxisme i maoisme ortodoxos i el discurs d'una avantguarda artística que aspirava a la llibertat d'expressió i la invenció de noves formes, no tenien gaire res en comú. Tots aquells discursos heterogenis només podien cooperar en un moment utòpic. A més, aquesta comunitat efímera es va dispersar en el moment en què es va inventar una nova forma política que tenia potencial de tenir un efecte durador.

Per exemple, els grups maoistes només podien oferir aspectes clàssics del partit leninista. Era evident que aquesta facció política havia hagut d'afrontar la seva desaparició històrica i no es podia adoptar com a una nova solució política. No era la forma que es necessitava pel que s'havia de fer. Hi va haver el mateix problema anys més tard amb el moviment Occupy Wall Street: un seguit de frustracions, demandes i debats heterogenis es van reunir en un mateix lloc, però quan va ser necessari

pensar en una forma política que tingués la capacitat de persistir en el temps i créixer, aquella comunitat es va començar a desintegrar.

Creus que el 1968 els va unir solament la crítica, una crítica global? Creus que es podien reconèixer tots en aquella crítica?

No hi ha cap dubte que tots es van reconèixer en una crítica del capitalisme com a marc d'un possible desenvolupament de la societat. Semblava que aquest marc —un cop va haver assolit tots els seus resultats després de la Segona Guerra Mundial— havia arribat al seu límit i exigia un canvi, una revolució.

Hi ha uns fets menys coneguts que també trobo interessants: després del maig del 1971 hi va haver una sèrie d'intents més tímids, com ara el moviment del 13 de novembre.

Sí, jo també hi era allà.

Doncs això vol dir que me'n pots explicar més coses. Jure Detela estava en procés d'establir una mena d'església estudiantil. D'altres es van centrar en moviments ecològics. Hi van haver intents de crear una estructura, però al mateix temps l'heterogeneïtat traspuntava. Parla'm del moviment del 13 de novembre.

Va ser una cosa efímera, establerta dins del moviment estudiantil. En realitat, se suposava que era l'origen d'un partit d'estudiants alternatiu.

El volien anomenar el Partit dels Estudiants.

Efectivament. Va ser un moment en què vam topar amb una oposició important. Es va fer evident que si seguíem per aquell camí, s'hauria acabat ràpidament per a nosaltres, ja que el règim no hauria deixat mai que sorgís un partit polític independent. D'alguna manera, ens vam adonar que era millor fer servir les pròpies regles del règim contra si mateix. Ens vam agafar a certes coses que el règim havia promès de paraula obertament i les vam utilitzar en contra seva.

Bàsicament, us va prendre el règim seriosament.

Volíem prendre'ns el règim més seriosament que no es prenia a si mateix. El règim funcionava gràcies a la creença ben coneguda que ningú se'l prenia seriosament. Slavoj Žižek va analitzar el concepte de distància cínica com una fal·làcia interna. El fet que tothom mantingués una distància cínica amb el règim feia que es mantingués viu. Per tant, la distància cínica no podia ser mai una postura fructífera per aconseguir res. Era absurd que més endavant la premsa de dretes criticqués Slavoj perquè d'alguna manera havia defensat aquella distància cínica. Ell va ser qui

va encunyar aquesta expressió i de seguida va donar una diagnosi estricta: si haviem tingut el règim comunista durant tant de temps era perquè tothom pensava que la distància cínica era la manera de sobreviure.

Aquell cinisme era el que en realitat mantenia el règim en vida.

Absolutament. El fet que ningú es prengués el règim seriosament feia que el règim es pogués mantenir operatiu.

Un tema molt important, que recentment has tocat als teus escrits, és la qüestió de les universitats. Trobo que és un tema interessant, ja que estem parlant d'assumptes relacionats amb els estudiants. Deixem de banda per un moment els temes sindicals del 1968 i 1969 per centrar-nos en qüestions d'ensenyament universitari. Aquells assumptes eren molt més fonamentals i globals: la crítica a la universitat i la crítica a l'estructura del coneixement. Has defensat que una bona colla de demandes d'aquella època —com l'oposició a l'elitisme, l'obertura de la universitat al món o la crítica del coneixement pel coneixement— es van fer realitat fins a cert punt. Tot i això, es van abordar les demandes d'una manera oposada a la idea que es tenia quan es criticava el model universitari clàssic de Humboldt de l'era moderna.

La Universitat Humboldt es va fundar l'any 1809 a Berlín i continua funcionant com una de les primeres universitats creades després de la Revolució Francesa. La majoria de les universitats provenen de l'edat mitjana i van ser reformades posteriorment. En canvi, aquest és un cas d'una universitat completament nova després de la desintegració del sistema, arran de la derrota prussiana contra Napoleó. Humboldt, coneguda per Hegel, va aportar un model per a la universitat que esdevindria la primera universitat moderna; un model que va suposar el desenvolupament de les universitats modernes a molts països. Un dels principis de Humboldt era l'educació per l'educació, el coneixement pel coneixement; només calia seguir les exigències del coneixement sense que hi hagués cap autoritat superior. Això, naturalment, representava una crítica a les velles universitats que havien de fer reverències a les autoritats tradicionals. Va aparèixer una gran demanda d'autonomia de les universitats; una demanda per al desenvolupament independent de la comunitat d'investigadors, que aglutinava tant professors com estudiants. Aquell model era força tòpic perquè s'hi defensava que les universitats no haurien de cedir mai davant pressions polítiques ni servir el mercat. El 1968, les protestes d'estudiants van prestar molta atenció a aquest model, que en aquell moment (en la nostra opinió) ja estava corromput, era obsolet, no tenia relació amb les demandes del moment i estava al servei d'un coneixement confinat a una «torre d'ivori». En defi-

nitiva, era un coneixement que no estava al corrent dels ràpids avenços polifacètics de la societat moderna; era un coneixement introvertit, que estava confinat a les sales d'estudi. Els estudiants van estructurar les seves demandes per sortir del confinament de les sales d'estudi i de les torres d'ivori. Les universitats havien d'ocupar un lloc en el centre de la societat; havia d'haver-hi altres polítiques del coneixement a banda de refugiar-se en un discurs. És paradoxal que aquesta demanda es complís fins a un cert punt, encara que resultés desastrosa. El model de Humboldt va ser eliminat i el coneixement va acabar estant al servei de la societat, però d'una manera que també s'espera que estigui al servei de les exigències del mercat. Al capdavant, aquest és precisament el model de Bolonya.

«El coneixement pel coneixement» va abandonar la torre d'ivori i es va transformar en informació, a punt per utilitzar-se de la manera més eficient i ràpida possible. Tanmateix, hi ha una diferència enorme entre coneixement i informació. No havíem rebut mai tanta informació com ara. Malgrat això, els estàndards de la informació decauen; hi ha cada vegada menys coneixement. L'eslògan d'ara és «la societat del coneixement»... De quina societat del coneixement parlem? Això és només un tòpic.

Pel que fa a la lluita contra l'elitisme, l'altra qüestió que va desencadenar el nostre alçament va ser la resistència contra aquelles elits il·lustrades que eren fruit del model d'universitat de Humboldt. Nosaltres exigíem un model d'universitat oberta a tothom. Aquest model va arribar a existir, en centra manera, ja que el nombre d'universitats al món va créixer. Avui, entre el seixanta i setanta per cent dels eslovens arriben al nivell universitari (o altres tipus d'ensenyaments superiors), cosa que representa un percentatge enorme a escala global. És clar que podem dir que això és fantàstic, perquè mai fins ara tanta gent havia tingut accés a l'ensenyament universitari. La part negativa és que la «massificació» de les universitats no ha estat acompanyada d'un debat adequat, l'accés a una infraestructura apropiada, al personal adient i una reflexió més àmplia per evitar que les universitats es convertissin en fàbriques. En molts llocs, a causa del gran nombre de persones, no es pot treballar amb els estudiants o fer classe com es feia només fa unes dècades. Quan vaig començar a fer de professor al Departament de Filosofia, hi havia una dotzena d'estudiants a la meua classe. Ara em trobo que la classe està plena a vessar. Fins i tot quan porto les ulleres no veig les cares dels estudiants de les últimes files i em veig obligat a fer servir un micròfon si vull que em sentin. Aquesta era la situació fa uns quants anys, tot i que més recentment han caigut les sol·licituds de matrícula, sobretot als estudis d'arts i humanitats. Però això és una altra història. El que vull destacar és que l'admissió d'un nombre massiu d'estudiants a la universitat es va

traduir en unes condicions inadequades i les universitats es van convertir en fàbriques que produïen personal, uns fets que van conduir a una degradació enorme dels estàndards del coneixement.

He llegit en un article a The Guardian que els professors anglesos han esdevingut ostatges dels seus estudiants i que estan a la seva disposició perquè paguen perquè sigui així.

A més, totes les avaluacions apunten que hi ha hagut un decreixement enorme del coneixement general —tot i que no dono massa valor a aquestes proves, però bé. És realment absurd que passi això en un moment en què qualsevol tipus d'informació està disponible en qüestió de segons. Malgrat això, és molt revelador veure els resultats de posar algú davant d'un full en blanc perquè enumeri les obres de Shakespeare sense l'ajuda del seu telèfon. El que érem capaços de respondre a l'edat de setze anys avui es redueix a un petit percentatge. Sembla que tinguem el coneixement a l'abast, però en realitat el nivell de coneixement ha disminuït, i això també ho visc com a professor. No puc esperar el mateix dels meus estudiants actuals que dels estudiants dels anys vuitanta. Naturalment, em refereixo a la població mitjana. Fins i tot llavors hi havia alumnes dolents i alumnes excel·lents, com avui dia. Tot i això, si comparem els estudiants mitjans de cada època veurem que hi ha una diferència significativa.

És curiós veure què ha passat amb aquelles habilitats i coneixements subversius que volíeu que es tinguessin en compte. Van sorgir diverses paradisciplines, principalment disciplines exòtiques en el marc de l'esperit de liberalització de l'esfera universitària. Tot allò va acabar en un bon feix de disciplines desestructurades.

Una de les demandes del 68 va ser la inclusió del coneixement subversiu en els estudis universitaris. A Occident es va intentar amb la incorporació del marxisme i la psicoanàlisi. Marx i Freud. Nosaltres, però, vivíem unes altres circumstàncies. El marxisme ja havia estat implementat com la ideologia oficial i calia reinventar-lo en l'àmbit de la universitat.

El jove Marx...

No només el jove Marx, sinó també un Marx completament diferent del que estava oficialment prescrit. Tothom experimentava el marxisme a l'ensenyament secundari, però havia de tornar a començar a la universitat, on havíem de llegir el que Marx va escriure. Ningú no llegia Marx en aquella època. La primera experiència real del marxisme tenia lloc a la universitat i resultava sorprenent saber el que aquell home havia escrit realment. Hi havia una demanda real d'implementar el

coneixement subversiu. Em refereixo al coneixement que el model de Humboldt negligia i marginava. Cal remarcar especialment que després de Hegel, el primer professor i l'autoritat màxima de la Universitat Humboldt, una part important de la filosofia tenia lloc fora de la universitat. Primer amb Kierkegaard, després de la mort de Hegel, i més tard amb el famós trio format per Marx, Nietzsche i Freud. Cap d'ells estava connectat amb la universitat. Aquella part del saber, que representava un pensament filosòfic molt important d'aquell temps i que ha conformat la nostra mentalitat fins avui, té una cosa en comú: va crear-se fora de les universitats. Sartre també treballava fora de la universitat. Lacan hi feia alguns seminaris, però de poca importància. Els canvis rellevants en el pensament van passar fora de les universitats i per això demanàvem que els elements subversius hi tinguessin un lloc.

Fins i tot aquella demanda va fer-se realitat, en certa manera, però també podem dir que l'acompliment dels nostres desitjos va ser una maledicció. Tenim els estudis culturals, la teoria feminista, els estudis de gènere, els estudis postcolonials, la teoria *queer*, etc.; hi va haver una expansió de totes aquestes dimensions. Potser fins i tot ens podríem preguntar on ha anat a parar el coneixement contra el qual protestàvem. Som davant d'una paradoxa; les disciplines noves de seguida van agafar els mals hàbits de les velles. De cop i volta, les noves disciplines ja no entusiasmen i es pensava que probablement eren tan avorrides com les que les precedien. Les noves disciplines van experimentar el mateix tipus de sectarisme, potser fins i tot més que abans.

Al meu entendre, hi ha una dura lluita per la supervivència de les universitats, dominada per la inquietud per saber si hi haurà prou estudiants matriculats o si continuaran en els anys propers; hi ha una baixada de nivell. Tot està supeditat a la quantitat, no només a les universitats, sinó també en l'art. Tot el que importa és aconseguir els punts suficients. Hem reduït la societat a la quantificació; aparentment per transparència, establim uns criteris i fem estudis. Ni tan sols tenim prou confiança en el professorat com a experts que haurien de poder retre comptes de la seva feina. S'obliga el personal docent a emplenar formularis; gairebé s'han convertit en buròcrates. La qüestió s'ha portat fins al punt que tot sembla tremendament transparent, però la veritat és que s'ha tornat encara més fosc.

És un desastre que tot depengui de factors d'impacte, avaluacions, citacions i referències. Això és així fins i tot a Eslovènia, tot i que encara no succeeix d'una manera tan exagerada com ho viuen els nostres col·legues d'altres parts del món. M'han dit que es passen la meitat del dia fent paperassa, emplenant formularis, seguint criteris, aconseguint punts... Sempre hi ha un procés d'avaluació en pràc-

tica, però s'està intentant mesurar l'immesurable. Podem mesurar tot el que vulguem, però no podem quantificar l'essència verdadera del coneixement. Podem comptar el nombre de publicacions, l'abast de les revistes, el nombre de citacions, però tot això són només indicadors superficials. Sempre hi ha gent que té més punts o que està ben connectada, però dins la comunitat tothom sap que mai no aportaran res de bo. Per altra banda, hi ha gent que només ha escrit un parell d'articles i, en canvi, són molt importants perquè han canviat la manera de pensar de veritat. Tot i això, com que aquests articles no han aparegut en les revistes rellevants, s'han quedat en algun lloc de la perifèria acadèmica.

Com hem arribat a aquest punt en tots els camps? En el científic o en l'art? Tot ha estat quantificat pel temor a la manca de transparència, per por que hi hagi algú que sigui deshonest. No seria millor deixar deu persones soles, encara que tres d'elles no aconseguixin fer mai res, però que les altres set avancin sense límits? Actualment ens enfrontem a un intent de cobrir l'apriorisme de les decisions, sota la pretensió de transparència. Què ha passat perquè la nostra societat tingui aquest nivell de quantificació i estandardització?

En part, una resposta possible a aquesta pregunta podria ser el neoliberalisme i la seva manera de fer avaluacions del mercat. Per exemple, tenim les grans agències de qualificació de crèdit, que són esgarrifoses. Estan sempre avaluant els índexs de credibilitat, les operacions dels bancs i les institucions financeres i la situació de països sencers. Els subjectes financers es valoren segons l'avaluació d'una agència de qualificació de crèdit. Abans de la crisi del 2008, cap agència de qualificació de crèdit va determinar l'abast de la crisi. Van atorgar el nivell més alt a bancs que una setmana després col·lapsaven. Es pagava gent perquè avalués el mercat financer, però no van ser capaços de descobrir que estava a punt de desplomar-se. Cap agència de qualificació de crèdit va predir-ho.

I, en canvi, van ser fonamentals per escampar la paranoia i la desolació.

A gran escala. No hauria estat digne dimitir després d'un error tan colossal, que mostrava la seva incompetència en la feina que feien? Crec que els mètodes d'avaluació de les universitats són els mateixos que els de les agències de qualificació de crèdit. S'avaluen els subjectes financers contínuament i se'ls sotmet a un control, tot i que no existeixen els mecanismes que mostrin la realitat. En comparació amb el coneixement o l'art, que són molt més intangibles, l'economia sembla una cosa tangible. Els mètodes d'avaluació i adjudicació de punts a les universitats són, doncs, semblants als de les agències de qualificació del crèdit; d'una manera similar,

les universitats no poden detectar possibles desastres intel·lectuals. No tenen els instruments per avaluar una cosa que no es pot valorar d'aquesta manera. Crec que tota aquesta mania d'avaluar està lligada a l'auge del neoliberalisme. Naturalment, això no vol dir que no hi hagi un criteri clar. Sí que existeix, però es troba més enllà de la quantificació i de la manera que es porta a terme.

Tornem a la universitat com a metàfora de la situació. Sembla estrany que les demandes d'aquell moment es complissin, però d'una manera paradoxal, ja que estaven en contradicció amb el seu missatge i objectiu bàsics. Creus que això és el que va passar amb el capitalisme? Que moltes demandes (de liberalització, d'alliberament sexual, de desjerarquització de les relacions socials...) es van incorporar, però el capitalisme ha estat capaç de trobar la forma d'incloure-les en la seva pròpia crítica, processar-les i consumir-les, i d'aquesta manera fer que les seves pròpies estructures siguin més eficients?

Aquest és un dels retrets més importants que s'ha fet als fets de Maig del 68: quin efecte real van tenir? No estic del tot d'acord amb aquest retret, però podria tenir certa significació. Bé, què va passar després del Maig del 68? La llibertat personal va créixer extraordinàriament, a més de fer-ho l'expressió individual, la llibertat d'estil, la comunicació relaxada, una aparent eliminació de les jerarquies, etc. Tots aquests elements són fonamentals per a la revitalització del capitalisme.

El Facebook també necessita aquests elements.

Sí, el Facebook també els necessita. Estem parlant d'allò que Boltanski i Chiapello van anomenar el nou esperit del capitalisme. Es tracta del capitalisme que abandona la seva forma clàssica i es basa en individus creatius i innovadors, dels quals s'espera que contribueixin i es realitzin tot mantenint el seu el seu propi estil. S'ha fet broma del fet que el Maig del 68 va permetre que després poguéssim anar a tot arreu en texans. El problema rau en el fet que el capitalisme necessitava precisament aquest comportament relaxat i fluid, que les organitzacions rígides aflúessin i que tot tingués lloc sota la bandera de l'expressió i la creativitat individual. Aquest és el nou esperit del capitalisme. Hi ha directors creatius que animen a creure que tots som amics, que tots som creatius i que hauríem de treballar en equip. Aquest és el nou esperit del capitalisme.

En certa manera, l'esperit del Maig del 1968 era l'esperit de la creativitat individual, fins i tot dins de la vida privada, fora de l'abast del govern. Representa tot el discurs antisistema: nosaltres som aquí i hi ha un sistema opressiu. Encaixa perfectament amb el discurs neoliberal, que promou el replegament de l'Estat perquè interfereix en la nostra manera de viure creativa i obstaculitza la nostra activitat en

el mercat. Aquell mateix any vam publicar una sèrie de textos decisius a *Tribuna* en què vam abordar la necessitat d'abandonar el terme «sistema» perquè el sistema assumia el rol d'un forat negre opressiu. Designar l'adversari com «el sistema» és una construcció paranoica que és ineficaç per a qualsevol lluita real i només serveix de camuflatge. Per això la lluita contra el sistema es va transformar molt subtilment en una lluita neoliberal contra l'opressió de l'Estat, fet que condueix cap a la mateixa estructura de base.

Tanmateix, tots aquells efectes negatius no van poder eclipsar un moviment que era positiu.

No estic d'acord amb les crítiques del Maig del 68 que giren entorn de «va ser genial, ens ho vam passar bé, però ara tot s'ha adaptat a les circumstàncies que vivim, en un sistema més relaxat». No accepto l'opinió que tot s'ha transformat en un sistema més relaxat. Veig que hi ha un perill més gran de voler culturitzar el discurs sobre el Maig del 68 i treure'l del seu context polític, i fer que sembli un problema d'imatge, estil i noves formes d'expressió i identitat contra un sistema opressiu. Si ho acceptem, oblidem l'element polític del moviment. Oblidem que hi havia un vincle entre treballadors i estudiants, que va tenir lloc la vaga més important després de la Segona Guerra Mundial, i que es van establir certs paràmetres d'un discurs que era una crítica clara, seriosa i mordaç contra el capitalisme. Aquest és l'aspecte que alguns proven d'ocultar i reconstruir. Diuen que llavors érem uns idealistes, però que essencialment es tractava de la nostra identitat cultural. Trobo que és important que es vagi en compte de no culturitzar les lluites polítiques i presentar-les com a lluites culturals o lluites identitàries. Una lluita política no és mai una lluita per una identitat en concret, sinó que és una lluita per l'emancipació universal, amb la implicació d'un moment d'universalisme. Per tant, hem de percebre la nostra identitat personal tenint en compte la solidaritat de la comunitat en nom de paràmetres transsubjectius.

Què creus que va passar amb la resta de la utopia del 1968, que creia que tot era possible i que es podia construir una nova comunitat? Crec que hi ha un sentiment que ressona i ens diu que hi ha coses que es poden connectar d'una altra manera.

Em mantinc una mica escèptic pel que fa a l'ús de la paraula «utopia», ja que trobo que té una certa càrrega. Fa deu anys, durant el quarantè aniversari del Maig del 1968, Sarkozy estava al capdavant de la seva campanya presidencial. Em va semblar absolutament increïble que, com a part de la seva campanya l'any 2008, presentés com a objectiu vèncer l'esperit del 1968 definitivament. Això vol dir que, quaranta

anys més tard, es considerava que el moviment era tan poderós, viu i inflamable que calia apagar l'espurna del 1968 de manera irrevocable, vèncer el moviment i extingir-lo. És sorprenent que algú veiés l'any 1968 com el seu gran oponent polític.

El fet que el Maig del 1968 es convertís en una icona cultural és un dels seus destins més perillosos: es ven com un accessori de moda. A tots ens encanta; que bé que fos una utopia! Jo veig el Maig del 68 com un esdeveniment, i és important tenir en compte el que Badiou va qualificar de «lleialtat a un esdeveniment». Pensar de quina manera és possible mantenir-se lleial a un esdeveniment.

No a través de la nostàlgia.

Exactament. Crec que molta gent de la meva generació adopta una postura molt conservadora en relació amb el Maig del 68, o cauen en l'adoració nostàlgica d'un gran esdeveniment que va tenir lloc durant la seva joventut i va ser tan meravellós que des de llavors tot ha anat costa avall. Per a mi, el fet de posar el Maig del 68 en un pedestal com un esdeveniment en majúscules és tenir una postura molt conservadora. No vull tenir res a veure amb aquesta manera de recordar aquell esdeveniment.

L'altra actitud de preservar la lleialtat a l'esdeveniment és molt més complicada. Jo formo part d'un grup amb Slavoj Žižek, Alenka Zupančič, *Problemi, Analecta*, i tot el que defensem com a l'Escola de Ljubljana. Al capdavant, aquesta és la nostra resposta. La nostra manera de mantenir-nos lleials a certes idees que van sorgir en aquell moment i només es poden mantenir vives si continuem utilitzant-les i les transformem, així mateix, de manera radical. La lleialtat a una tradició vol dir tenir el coratge per canviar-la i no només persistir en l'aparent ortodòxia. L'ortodòxia vertadera rau en l'habilitat de canviar-la.

Al principi d'aquesta entrevista, parlaves d'un desenvolupament dinàmic de la teoria en aquells anys. Quins efectes van tenir els esdeveniments del 68, tant en el sentit teòric com les revoltes als carrers, en el pensament teòric a llarg termini i en la seva estructura en les dècades següents? S'ha revifat el Maig del 68?

Hi va haver conseqüències enormes per a la teoria i el pensament. I això no va per nosaltres, que vivíem circumstàncies específiques. A les universitats nord-americanes on faig classe, el llegat d'aquell període determina el marc de pensament i enfocament. Hi va haver un moment en què Derrida i la desconstrucció va esdevenir el corrent més predominant que va emanar de l'estructuralisme, però de seguida va amainar, cosa que va ser sorprenent. En un moment determinat hi va haver molts seguidors de Derrida a les universitats dels Estats Units, però avui gairebé no en

queda cap. Llavors hi ha tota una línia que arranca de Deleuze i una altra que prové de Foucault; hi ha un nou historicisme, etc. També hi ha la línia que s'origina amb Lacan, la psicoanàlisi i un desenvolupament conceptual més avançat d'aquest plantejament. Totes aquestes coses viuen amb una gran posteritat. La segona generació encara existeix, amb figures com Rancière, Badiou, Nancy i Balibar.

Vaig arribar a París un any després del Maig del 68. Quan hi vaig arribar, al juny de 1969, ens van posar en una residència d'estudiants i tot encara estava ple de pintades. Era increïble: hi havia tantes pintades que havia estat impossible llevar-les en un any. El meu edifici estava decorat amb «Nous voulons jouir sans entraves» ('Volem gaudir sense limitacions'), que va ser un dels lemes del Maig del 68, escrit en lletres enormes. Semblava que les demandes estaven basades en la psicoanàlisi com a crítica de la moral tradicional o com a línia de pensament que potser va tenir un paper més important en tombar els vells codis i estàndards de la moral tradicional i del comportament sexual del segle XX. Semblava que la psicoanàlisi estava al darrere de la gent que pensava que fins aleshores havien estat oprimits, però en aquell moment van aconseguir alliberar la libido o van deixar que l'inconscient prengués les regnes. Trobo que aquesta manera de veure-ho és molt ingènua; una percepció que en realitat divergeix del plantejament psicoanalític bàsic. El problema de la postura freudiana precisament rau en el fet que naturalment que hi havia una crítica cap la moral sexual clàssica. El 1908, Freud va escriure «Die 'kulturelle' Sexualmoral und die moderne Nervosität» ('Moral sexual «civilitzada» i trastorn nerviós modern'), un article que assenyalava el vincle directe entre les dues qüestions presents en el títol. La moral tradicional està connectada amb l'aparició de la neurosi. Aquest era el seu diagnòstic de l'estat de la societat. D'una banda, es percebia la psicoanàlisi com una crítica a la moral tradicional, responsable de la neurosi. De l'altra, Freud no va ser mai tan ingenu de pensar que l'abolició de totes les limitacions sexuals conduiria cap a un feliç paradís de plaer. Al contrari: potser no hi ha més que un pas de la moral tradicional a un possible problema més gran. Freud va referir-s'hi amb el nom de *superego*. El que està en joc és un tipus d'autoritat completament diferent, i no la clàssica autoritat limitadora, que són el pare i la llei. I és molt més difícil de fer-hi front. El pare d'abans deia: «No ho pots fer», mentre que Lacan traduïa l'ordre que et dona el superego com «gaudeix». Hi ha una gran diferència. Aquesta altra classe d'autoritat és molt pitjor, d'alguna manera. Era en aquest sentit que Freud veia el gaudiment com un assumpte complicat i, si tornem al lema «volem gaudir sense limitacions», potser el gaudi és la verdadera limitació que no podem resoldre. Això és un breu resum del que Freud proposava. Pel que fa a la psicoanàlisi, la situació tants anys després se'ns presenta amb menys aspec-

tes favorables. La psicoanàlisi està en retrocés i va perdent terreny a escala mundial. Recordem la gesta increïble de Freud: va començar amb la pràctica analítica, a partir de casos reals, i va dur aquest punt de vista cap una teoria universal sobre la manera com funcionen la psique humana i la societat. L'any 1939 va morir amb un prestigi universal i va esdevenir un gran referent de tota una era. El 1981, Lacan també va morir amb una gran reputació, malgrat que les seves obres fossin difícils de llegir; tanmateix, se sap que va canviar certs paràmetres de la reflexió sobre el pensament. D'altra banda, sigui el que sigui que passi en psicoanàlisi avui ja no aconseguirà aquest estatus, ja que la psicoanàlisi ha deixat de ser un referent com a forma de definir les estructures bàsiques del pensament. La pràctica de la psicoanàlisi està en gran retrocés davant de la indústria farmacèutica. Només cal veure com li va a aquesta indústria: és impressionant observar com ha crescut en poques dècades. També hi ha tota una sèrie de teràpies que prometen resultats ràpids, que competeixen i desborden el mercat. No sembla que hi hagi d'haver un futur gaire pròsper per a la psicoanàlisi, i podem dir el mateix sobre tot el pensament crític que es va originar el Maig del 68 de manera general. La lluita és continuar aquest llegat i avançar de manera que continuï sent rellevant per a les formes universals de pensament de la societat. ◀

Traducció d'Helena Borrell